

ציצית שקולה כנגד כל המצוות

בסוף פרשת שלח אנו מצווים על מצוות ציצית. אמרו חז"ל ששקולה מצוות ציצית כנגד כל מצוות שבתורה (למשל נדרים כה ע"א). יש מקום להבין מדוע נחשבת מצווה זו כשקולה כנגד כל המצוות? ובכלל מה פירושה של המילה ציצית.

רש"י מבאר שהמילה ציצית נושאת שני מובנים:

"ועשו להם ציצת" – על שם הפתילים התלויים בה כמו: "ויקחני בציצת ראשי" (יחזקאל ח', ג). דבר אחר, "ציצת" על שם "וראיתם אותו" כמו "מציץ מן החרכים" (שיר השירים ב', ט). (רש"י במדבר ט"ו, לח)

הרשב"ם מסביר ומאחד בין הדברים של סבו:

"ציצת" כמו "בציצת ראשי", קבוצת פתילים תלויין כשיער הראש. "והיה לכם לציצת", [פתיל] הציצית הזה יהיה לכם לראייה שתראו אותו, כמו "מציץ מן החרכים". (רשב"ם שם)

וממשיך רש"י (על פי המדרש) להסביר כיצד מסייעת הציצית בזכירת המצוות:

"וזכרתם את כל מצות ה'" – שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטים וחמשה קשרים הרי תרי"ג.²

הרמב"ן (שם) דוחה את הגימטרייה בטענה פשוטה שהמילה 'ציצת' כתובה בתורה חסרת יו"ד וממילא הגימטרייה לא מגיעה ל-600 אלא רק ל-590, ואינה יכולה לסמל את היותה שקולה כנגד תרי"ג (613) מצוות.

1. דבר התורה האחרון שנתן אריה ז"ל בבית הכנסת בכ"ו סיון תשע"ב, פחות משלושה שבועות לפני הסתלקותו מעמנו.
2. על פי דרשת רבי שמלאי במכות כג ע"ב.

החזקוני (שם) מנסה ליישב את דברי רש"י באמרו שכתוב שלוש פעמים ציצית חסר יו"ד, אבל בפעם האחרונה כתוב "לציצת", אזי ממוצע הגימטרייה של שלוש המילים, ציצת, לציצת, הוא 600 ולכן צודק רש"י בחשבוננו.

החטא והתיקון

הגמרא מרחיבה את היקף מצוות הציצית ודורשת בה חמישה דברים:

פרשת ציצית מפני מה קבעוה? א"ר יהודה בר חביבא: מפני שיש בה חמשה דברים: מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות, ודעת מינים, הרהור עבירה והרהור ע"ז. בשלמא הני תלת – מפרשן: מצוות ציצית – "ועשו להם ציצית". עול מצוות – "וראיאתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'". יציאת מצרים – "אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים". אלא דעת מינים הרהור עבירה והרהור עבודה זרה מנלן? דתניא: "אחרי לבבכם" – זו מינות וכן הוא אומר "אמר נבל בליבו אין א-לוהים" (תהילים י"ד, א). "אחרי עיניכם" – זו הרהור עבירה, שנאמר: "ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני" (שופטים י"ד, ג). "אתם זונים" – זה הרהור ע"ז וכן הוא אומר "ויזנו אחרי הבעלים" (שופטים ח', לג). (ברכות יב ע"כ)

נדמה כי ניתן ללמוד על קשר בין חטא המרגלים שבתחילת הפרשה למצוות ציצית שבסופה. ניכר, כי הכישלונות של המרגלים כפי שמספרת התורה הם אלה שמצוות ציצית אמורה למנוע בעצם קיומה, ואולי ניתן לומר שמצוות ציצית הבאה אחרי פרשת המרגלים היא תיקון לכל אותם הקלקולים שחטאו המרגלים.

פרשת ציצית (במדבר ט"ו)	מרגלים
וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַכְּכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם (לט)	לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ (במדבר י"ג, טז)
וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ (לט)	וְרֵאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ (במדבר י"ג, יח)
וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַכְּכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם (לט)	וְנָהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגִבִים וְכֵן הָיִינוּ בְעֵינֵיהֶם: (במדבר י"ג, לג) אַחֲרֵינוּ הִמְסוּ אֶת לְבָבֵנוּ (דברים א', כח)
אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: (לט)	וּבְגִיבֵיכֶם יִהְיוּ רַעִים בְּמִדְבַר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנִשְׂאוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם (במדבר י"ד, לג)

חטא המרגלים לא היה בהצגת העובדות אלא בפרשנותן, בהסתכלות אנושית על עובדות והתעלמות מן ההשגחה. פרשת ציצית, לעומת זאת, מדגישה את ההסתכלות

ציצית שקולה כנגד כל המצוות

על המציאות דרך הפריזמה של זכירת יציאת מצרים, ומתוך זה לא ניתן ללב ולעיניים להיות השופטים היחידים.

יש לשים לב ללשונם של כלב ויהושע "ואתם אל תיראו את עם הארץ" (במדבר י"ד, ט), לפעמים ראייה מביאה ליראה שאינה במקומה.

הציצית כמייצגת את הבגד

אולם עדיין נשאלת השאלה למה דווקא מצוות ציצית טומנת בחובה משמעות כל כך כוללנית? מה הקשר בין מצווה זו המחויבת בבגדים לכל אותם מהויות שיש במצווה זו שהיא תרופה לעיניים,³ לעבודה זרה, להרהורי עברה ובקיצור כל אותם דברים הגורמים להעביר האדם ולהרחיקו מבוראו?

נראה לי שכדי לענות על השאלה צריך לחזור לחטא אדם הראשון.

לפני החטא אדם וחוה היו **ערומים** (בראשית ב', כה). המובן של ערום כפשוטו, **גלוי**, כך תרגם אונקלוס "**ערטילאין**", מעורטלים. לעומת זאת, בפסוק הבא "והנחש היה **ערום**" (בראשית ג', א) תרגם אונקלוס "הוה **חכים**", והכוונה ערמומי, לא גלוי. לאחר החטא נעלמה פתאום התמימות. כשהתווספה ידיעה, הבנה, "**וידעו** כי עירַמם הם" (שם, ז), הם מתכסים בבגדים.

המילה בגד מזכירה מילה שלילית מאוד – בגידה,⁴ דהיינו עם הידיעה, הידע והמידע הגיעה גם הבגידה והעירום הופך לערמומי. בימי ינקותו מצוי לו האדם במעין גן עדן. מסופקים לו כל צרכיו, הוא מוגן, מטופל ואינו חסר דבר. בגיל כזה אין לנו בעיה עם תינוקות עירומים. אולם ברגע שיש בילד דעה נדרוש ממנו להתלבש. התמימות והשלמות הראשוניות אובדות והבגידה יכולה להופיע. מה משמעותה של בגידה זו? למה הבגד לפעמים בוגד?

אלא, שלפעמים מאחורי הבגד היפה מסתתרת נפש מקולקלת. ברור שאין להסיק מכך שבגד הוא שלילי תמיד, שהרי, אנו אומרים "מצות בטלות לעתיד לבא" (נידה סא ע"ב) חזיר חוזר לטהרתו (ילקוט שמעוני תורה רמז קיב) וכו', אולם לא מצינו שלעתיד

3. משנ"ב כ"ד, ס"ק ז; בריאות לשיניים על פי כף החיים אר"ח י"א, ס"ק יז; נגד כעס – אליהו רבה כ"ד, ס"ק ג כן מובא גם בשל"ה מסכת יומא (פרק דרך חיים תוכחת מוסר אות קצב) בשם האר"י ז"ל.

4. מילה נוספת מאותו תחום בה קיימת תופעה זו היא מעיל, המזכיר את משמעותה השלילית של המילה מעילה.

לבוא בני אדם יחזרו להלך עירומים. כנראה שבתוצאת החטא של אדם הראשון היה גם צד חיובי כי כשהכול גלוי אין מקום לעמקות ואין צורך במחשבה, הרי הכול ברור... דווקא ההסתר של העולם הנעלם מכריח את האדם לחשוף, להתאמץ, לגלות ולדלות את האמת.

על פי פרשנות זו התכלת שבציצית היא מלשון תכלית. לאמור, הסתכלותו של אדם בבגד בו הטיל ציצית תזכיר לו שלא ייתן לעיניים וללב לשפוט את המציאות לפי הבגד, אלא שישפוט את המציאות לפי פנימיותה, יעמיק את ההסתכלות ויבין מה תכליתו בעולם, כדברי הרמב"ן:

אבל הזכרון הוא בחוט התכלת שרומז למדה הכוללת הכל, שהיא בכל והיא תכלית הכל, ולכן אמר "וזכרתם את כל" שהיא מצוות ה'. וזה שאמרו – מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד וכו' (מנחות מג ע"ב). והדמיון בשם גם הגוון תכלית המראות, כי בריחוקם יראו כולם כגוון ההוא, ולכך נקראת תכלת. (רמב"ן במדבר ט"ו, לח)

כחיזוק לדברים אלו, מיד לאחר מצוות ציצית ובאותה פרשייה, מופיעה מצווה נוספת:

וְלֹא תִתּוּרֵי אֶתְרֵי לְבַבְכֶם וְאֶתְרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֵנִים אַתְּרֵיהֶם (במדבר ט"ו, לט)

ומבאר ספר החינוך:

שלא נתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים... ענין לאו זה, שנמנענו שלא ניחד מחשבותינו לחשוב בדעות שהם הפך הדעת שהתורה בנויה עליו... והמצוה הזאת באמת יסוד גדול בדת כי המחשבות הרעות – אבות הטומאות, והמעשים – ילדיהן, ואם ימות האדם טרם יוליד אין זכר לבנים, נמצאת זו המניעה שורש שכל הטובות יוצאות ממנה... ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. (ספר החינוך מצווה שפ"ז)

נראה לומר, שאם מצוות ציצית הייתה מצווה שחייבים לעשותה כמו תפילין,⁵ יכולנו לטעות ולחשוב שאם אדם יקיים מצוות ציצית התוצאה המחייבת היא שהוא יצליח לא לתור אחר הלב והעיניים, ואם הוא לא יקיים את המצווה הכישלון ברור. לכן באה

5. יש שני סוגים של מצוות עשה: יש מצווה מותנה, לדוגמה: אדם בנה גג הוא צריך לעשות מעקה, אך אין חיוב עצמי לעשות מעקה. לעומת זאת יש מצוות כמו לולב, פסח ותפילין, שבהן האדם חייב ללא שום תנאי. ציצית, מבחינה זו, דומה למצוות מעקה. במידה ואדם לובש לבוש של ארבע כנפות הוא חייב במצווה, ואם אין ארבע כנפות הוא לא חייב במצווה. (למרות שחז"ל ממליצים לנו ללבוש בגד עם ארבע כנפות כדי שנזכה במצווה).

ציצית שקולה כנגד כל המצוות

התורה ומדגישה – אתה חייב לשלוט בלב ובעין בכל מצב, גם אם לא קיימת מצוות ציצית. נכון שהתבוננות מעמיקה במצוות ציצית יכולה לסייע ולהגן, אולם קיום מצוות ציצית אינו תנאי לעמידה כנגד סטיות הלב והעין. אין במצווה סגולה אוטומטית כנגד כישלון, לא בציצית, לא במזוזה ולא בשאר המצוות, אך אם אתה רוצה להילחם כנגד מחשבות זרות – מצוות ציצית והתבוננות בה בהחלט יכולים להועיל. בסופו של דבר זו בחירה. מעלותיו של אדם תלויות במחשבותיו ובמעשיו.

ציצית ואישה

כפי שלמדנו, במצווה זו טמונים כל כך הרבה יסודות מחשבתיים ורוחניים, מדוע אם כן אישה פטורה מציצית? נכון שהפטור המשפטי נובע מהעיקרון שזו מצוות עשה שהזמן גרמה ונשים פטורות ממצוות אלו,⁶ אבל בהיות מצוות ציצית כל כך כבדת משקל – האם אין בכך לגבור על פטור זה, ולדמות מצווה זו למצוות אחרות שהזמן גרמן ונשים חייבות בהן, דוגמת שבת ופסח?

אולי ניתן לבאר לגבי הפטור של האישה ממצוות ציצית, שכיוון שנושא הבגד לאישה הוא הרבה יותר מהותי משום גדרי צניעות השייכים באישה יותר מאשר בגבר, ממילא ניתן להבין שמה שכלול במצוות ציצית וכל האיכויות שבה מצויות בעצמה לא פחותה בשמירת הצניעות על ידי האישה.

6. מנחות מג ע"א. ודלא כרבי עמרם חסידא שהטיל ציצית לאשתו ובנותיו, סוכה יא ע"א. אמנם נחלקו אם ממחין או לא בנשים המבקשות לקיים מצוות עשה התלויות בזמן, ואף נחלקו אם מברכות על כך או לא, עיין רמב"ם הלכות ציצית ג', ט שאין מברכות, ושיטת ר"ת דמברכות תוס' עירובין צו ע"א. ואין כאן מקומו.